

Перший закон дружби

Леонід Полтава

I

Весною невеличка річка в Карпатах обернулась у повноводу каламутну ріку, і Петрусеві здавалось, що її вода кипить. Петрусь стоїть на березі і, як господар, оглядає околицю. Золотистим волоссячком бавиться вітер, сонце лагідно пестить обличчя. Так, Петрусь тут господар, на цій шматку вільної української землі. Загін Української Повстанської Армії тримає в своїх руках ці гори і береже населення від большевицьких нападів, а малий Петрусь — уже великий герой, прославлений за відважні розвідки в запіллі ворога.

Хлопчина оглянувся навколо, хотів іти і зненацька завмер: його гострі очі щось помітили в хвилях ріки. Малий розвідник припав до землі, але це він зробив скоріше від звички, ніж від потреби . . . На якомусь дерев'яному риштуванні бурхливою рікою плив пес.

Тварина була перелякана і, хоча б могла сама доплисти до берега, не наважувалася скочити з дощаного плоту в холодну, розбурхану воду. Скільки вже тривала та мандрівка, куди несла вода, яка доля чекала тварину?

Уп'явшись очима в безпомічного мандрівника, Петрусь швидко обдумав плян, як урятувати тварину. Побіг поглядом уздовж берега туди, де річка круто завертала, звузившись між горами.

"Пес — вірний товариш людини!" — неначе над головою прозвучав голос учителя ще з школи. "Не лишай товариша в нещасті!" — озвався другий голос командира. Нещасливий "плотар" був уже недалеко. Тварина побачила людину і тужно дивилась на неї. Вихопивши ножа, Петрусь із зусиллям відтяв від стовбура дерева

тверду гілку, що мала вигляд гака. Тепер він нічого вже не бачив, крім розширених від жаху очей тварини. Вона ж спробувала, навіть, привітатися з людиною, махнувши хвостом. Від того руху дошки захитались, і пес завмер. Водяний крутіж обертав плоту, і то один, то другий бік дощок занурювався в кипучу хвилю.

Відстань була завелика, щоб досягти плоту гіллякою. Та гаяти часу не можна! Як у крижані обійми, ступив малий повстанець у холодну воду, глибше, глибше, вже вище колін, назустріч плотові. Стискало в грудях, але його рухи були певні й рішучі. Петрусь простягнув гілляку обома руками вперед — гак зачепився за дошки. Пес, підбадьорений близькістю людини, набрався відваги і, притоплюючи плоту, з усієї сили стрибнув до хлопця.

За хвилину обидва вже були на березі і тиснулись один до одного, дрижачи від холоду.

— Як же тебе звати, песику? — запитував Петрусь пса, витираючи його мокру шерсть кінцем сорочки. — Назву тебе "Плотарем". Ти ж на тих дошках приплив сюди!

Малий повстанець оглянувся: плоту вже не було видно, та його і взагалі не стало.

На самім повороті швидка хвиля вдарила його об камінний виступ, і лише кілька окремих дощок ще кружляли в мутному вирі.

Так вони зустрілися, і так вони подружили людина й тварина.

II

— Доручаю це тобі, Петрусь! — сказав широкоплечий, зарослий бородою повстанець, притримуючи за нашийник Плотаря, що лежав, розпластавшись, на теплій землі, і тільки оком косив на господарів. Тут, на пагорбі, вкритому колючими кущами, було їх тільки троє: командир повстанців-розвідників; Петрусь і пес Плотар.

Малий розвідник був гордий за кожне доручення командира. Вже не раз він, переодягнений за пастушка, або з книжками під рукою, йшов униз із гір в українські села, повідомляючи людей про небезпеку від большевиків. Приходили солдати, шукали кількох селян — і не могли знайти, не могли заарештувати й відіслати в Сибір ; хотіли забрати худобу — і не могли знайти її, бо люди, попереджені повстанцями, заздалегідь ховали худобу в горах... А тепер Петрусь мав занести в одну з повстанських криївок донесення командира розвідки, що долиною проїхала на конях група большевиків.

— Через півгодини, — продовжував повстанець, — я випущу до криївки Плотаря з найновішими відомостями.

Під час війни Петрусь став сиротою. Повстанці щиро полюбили відважного маленького хлопця і стали для нього і родиною, і пристановищем, і школою..А тепер ще веселіше Петрусеві: він має Плотаря, великого мудрого пса, що за цей рік Виріс і що розуміє кожнісіньке слово Петрусева.

Хлопчина погладив пса, і той привітно крутнув хвостом, але дивився якимось сумно. Шкода було розлучатися обом друзям, та наказ наказом, і Петрусь пішов. У руці він ніс великий окраєць хліба, а в тім хлібі заховану записку. Доводилося так робити, бо большевики надзвичайно пильно обшукували кожного, кого зустрічали в горах.

Із-за кущів малий розвідник оглянувся назад командир повстанців махнув йому міцною рукою і, чи то був знак на прощання, чи то повстанець хрестив дитину на дорогу — не можна було розібрати. Поруч із командиром лежав пес Плотар, простигши на землі лапи і поглядом ніби запитував: „Петрусь, чому не взяв і мене з собою? .."

III

Кущі наче розступалися перед малим повстанцем, потічки звужувалися і гори знижувалися, щоб легше було йти їх заступникові й оборонцеві. Рідна земля, рідні Карпати, рідна Україна! Та на Україні був ворог. Отож десь напівдорозі щойно Петрусь відхилив гілку ялини, як перед ним затремтіло чорне очко рушниці. "Попав якраз на большевика!" — мигнула думка, коли Петрусь побачив червоного кашкета. Жадною рисочкою на обличчі хлопець не видав свого хвилювання.

— Ти хто? — засичав по-московськи большевик, але, побачивши хлопчика, опустив рушницю. — Підійди ближче, дай хліба, дай ... їсти хочеться.

І солдат потягнувся рукою до хліба.

— Я для бабусі несу! — запротестував хлопчик.

— Для якої „бабусі?" ... — перекирив солдат, прижмуривши й без того вузькі очі. —

Давай хліб!

Петрусь розламав окраєць, залишивши собі той шматок, в якому було заклеєне донесення командира. Але червоний кашкет щось неначе згадав, кинувся до дитини і, не звертаючи уваги на хліб, почав спритно обмацувати кишені і навіть рубці хлопчикової сорочки. Пересвідчившись, що дитина нічого з собою не несе, солдат раптом нагнувся і сів, кладучи рушницю на коліна:

— Давай хліб, я цілий день не їв.

Петрусь подав йому шматок окрайця. Солдат зірвався на ноги, він хотів вихопити й другий шматок із руки Петруся. Розвідник відразу ж збагнув, яка небезпека загрожує не лише йому, а й цілому повстанському загоні. Це ж тут навколо лежать большевики, стережуть — голодні, а лежать, щоб не тільки в Петруся, а в усієї України хліб забрати. Спритно вислизнув Петрусь з-під рук напасника, та солдат вп'явся міцно в ковнір блаженської сорочки. Тоді Петрусь миттю надломив шматок свого окрайця і кинув до рота. Разом із хлібом там була й записка. Солдат підозріло блиснув очима, але заспокоївся, тримаючи в руці й другий окраєць. Дитина, втираючи сльози, повільно пішла від нього.

За першими ж кущами Петрик кинувся щодуху вперед: з вийнятого із рота шматочка хліба він побачив, що краєць папірця залишився в хлібі солдата. Біг, низько схилявся, як вуж, повз під кущами і, коли вже хотів передихнути — раптом постріли загриміли в горах.

Большевицький солдат, помітивши клаптик папірця в хлібі, стріляв із автомата навздогін, куля за кулею мчались над землею, і одна з них вжалила малого розвідника. Застогнало, зойкнуло в горах.

Але Петрусь не зойкнув. Дарма, що куля пробила ногу, що кров червоною латкою виступила на штанцях. Він повз далі, в яр, до струмка. Та не далеко проповз, бо все навколо пожовкло, неначе за кілька хвилин наступила пізня осінь, і хлопчина зомлів. Він ще раз розімкнув очі, ще проповз кілька десятків кроків, аж золотиста голівка безсило впала на руки.

IV.

Прокинувся Петрусь, почувши чиєсь тепле дихання біля себе. З напругою розтулив очі — і зустрівся з великими вологими очима Плотаря. Пес лежав побіч дитини і лапою легенько торкав її плече. Розумна тварина бачила кров і зрозуміла, що з його приятелем щось трапилося. Але як Плотар опинився тут?

Дужий вівчарик хотів допомогти Петрусеві повзти, пробував навіть підсунутись під Петруся, щоб понести його на собі, але не мав аж стільки сили. Мало не стогнувши від болю, малий повстанець доторкнувся рукою до ноги, вимазав пальця у крові і помалював нею шкіряний нашійник Плотаря.

— У криївку, біжи в криївку, Плотарю, і приведи когось! — прошепотів Петрусь. Пес почув знайоме слово „криївка" і зрозумів. Він на мить завагався, не хотів кидати того, хто рік тому врятував його від смерті на ріці. Але Петрусь повторив наказ — і Плотар із кров'ю на нашійнику побіг. Він знайшов би криївку й за сто миль звідти! А тут вона

була недалеко.

Петрусь добрався до потічка, облив рану водою і обмотав ногу шматком сорочки. Тепер він міг спокійніше чекати на своїх: Плотар поніс на нашійнику не лише тривожний знак — кров, але й записку-повідомлення старшого розвідника.

Плотар виконав своє завдання: відділ повстанців негайно вирушив у напрямку, вказаному розвідником, а двоє прийшли вслід за розумною твариною і забрали пораненого й непритомного Петрика в криївку.

— Кріпись, Петрусю! — цей голос збудив хлопчика з півсну. Над Петрусем стояв широкоплечий повстанець-розвідник, у криївці було тихо й затишно і приємно пахло свіжим хлібом:

— Рану вже промили, вона скоро заживе, і ми ще повоюємо. Будемо воювати, аж доки Україна вільною стане!

Петрусь радісно і вдячно посміхнувся, а зором кинувся шукати свого вірного приятеля, Плотаря.

— А він... живий? — шепотом запитав Петрусь, і слаба усмішка прикрасила його гарне личко. Плотар підійшов до ліжка і торкнувся лапою Петрикової руки.

— Після того, як ти пішов, — розповідав широкоплечий розвідник, — Плотар раптом занепокоївся, почав рватися з рук, і видно було, що хотів іти з тобою. Я ще трохи його потримав, а потім пустив, ануж, думаю, щось сталося?.. Бачиш, не помилився Плотар, знайшов тебе скоро, бо біг по твоєму сліду.

Петрусь слухав оповідання з заплющеними очима і ніжно гладив рукою Плотаря, який сидів біля ліжка, поклавши голову на ковдру.

— От ви справжні друзі, — сказав повстанець, підійшовши й собі до ліжка, — ви врятували один одного — ви вже виконали перший закон дружби.